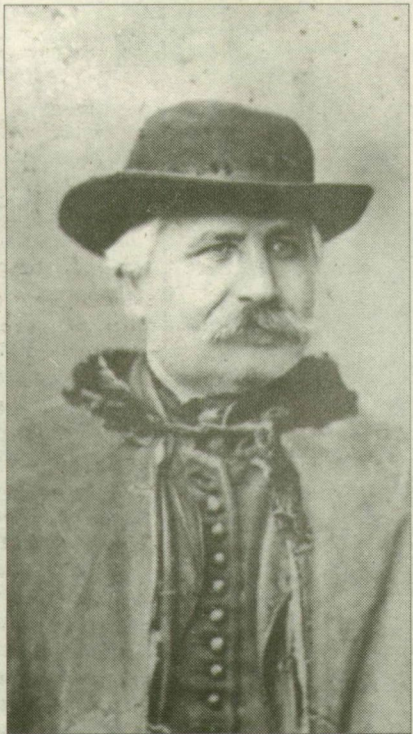
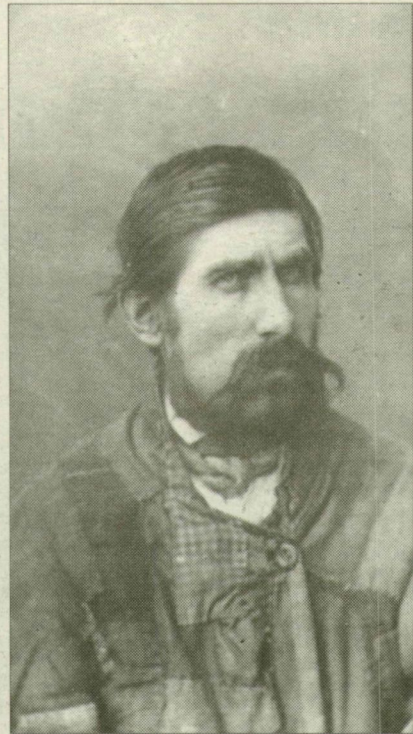

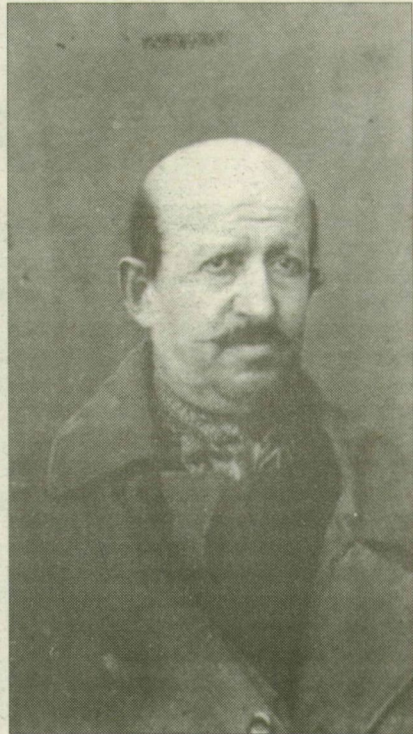
Rózsa Sándor, a szegedi társaság feje: rablógyilkosságért, rablásokért és lopásokért életfogytiglani börtönre ítélve

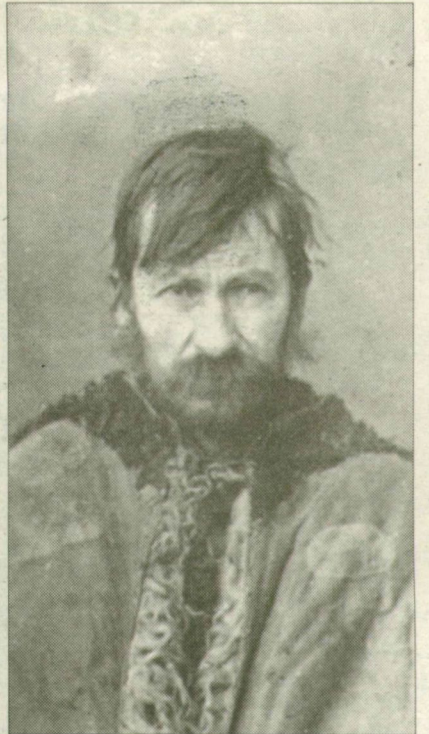
Veszelka Imre, Rózsa Sándor egyik főembere: rablógyilkosságért, rablásokért és lopásokért 15 évi börtönre ítélve

Lázár Mihály rablásokért, lopásokért 12 évi börtönre ítélve

Schwáb Hermen József, egykori szegedi ékszerész, Rózsa Sándor orgazdája, lopások és orgazdaság miatt 10 évi börtönre ítélve

Kecskés Istenes Gergely a kecskeméti bandából, rablásokért, lopásokért 10 évre ítélve. (Fotók Móra Ferenc Múzeum Történeti Osztály)

A Móra Ferenc Múzeum történeti osztálya 44 betyárfényképet őriz

az 1870-es évek elejéről. A fotográfiaik annak a persorozatnak az idején készültek, amelyet 1869 és 1873 között több száz betyárgyanús ember ellen indítottak a szegedi várbán. A fényképek eredetét Fári Irén történész-muzeológus, a Móra Ferenc Múzeum munkatársa dolgozta fel a múzeumi évkönyve Történeti tanulmányok sorozatában.

Különös fényképsorozat került ki az 1870-es évek elején Letzter Lázár szegedi fényképész műhelyéből. Negyvennégy betyár portréja, posztókabátos vagy sűbás, alföldies-vidékieken öltözött, erős tekintetű férfiaké, néhányuk büszke pózt vagy, legtöbbszörön látszik, hogy először találkoznak fényképezőgéppel. Betyárok, akiket rablógyilkosságért, rablásért, lopásért ítéltek el 10 év és életfogytiglan közötti időre az akkori bíróság. A fényképek ama nagyszabású persorozat anyagához kapcsolódhattak, amely 1869 és 1873 között az alföldi betyárvilág megszűntetésére és a közbiztonság helyreállítására volt hivatott, többek között Szegeden is.

44 fénykép a szegedi Ráday-perek idejéből

A betyárvilág felszámolása

Az országgyűlés nem sokkal a kiegyezés után, 1868-ban törvényeket fogadott el, amely lehetővé tette, hogy a közbiztonság érdekében a belügyminiszter rendőri jogkörrel felruházott királyi biztost küldjön az Alföldre. A körülmények indokolták tették a beavatkozást: az aszály és a nélküldözés újra felélesztették a régi betyárvilágot, nagyszámú kétes múltú férfi bujkált szerte az Alföldön, mindennaposak voltak a rablások, betörések, gyilkosságok. A királyi biztosi tisztségben gróf Ráday Gedeon (a szabadságharc egykori tisztje) 1869-ben érkezett Szegedre, az akkor még álló várbán rendezkedett be és azonnal nekifogott a tisztogatásnak. A későbbi muzeológus, Szeged történetírója, Reizner János (ekkoriban, 1871-ben kapott ügyvédi oklevelet, majd 1872-től a város aljegyzőjévé választották), így emlékezik vissza: „A királyi biztos egy nagy vidék összes gyanús egyéneit, rovott múltú embereit, orgazdáit mind összefogatta s azokat a szegedi várbán, annak „Zwinger” nevű részébe szállította, hol a világtól teljesen elszigetelve voltak. Nem volt oda senkinek bejárata és senki sem tudta, hogy mi történik odabent a

sok letartóztatottal.” Reizner szerint a foglyok száma néha az ezret is meghaladta. Sokan évek során át vizsgálati rabságban maradtak, vagy nem éltek túl a nem éppen jogszerű fogva tartást. Ezek az évek a betyárvilág drákói szigorú, ám végleges felszámolásának éveit voltak. Eddigre a betyárság társadalmi „státusa” is megváltozott. Korábban, bár a nép jól meg tudta különböztetni a közönséges zsilványokat, útonállókat, házások, lóködöt, kapcabetyárokat az ún. futóbetyároktól, akik azért rejtőztek, csavarogtak, mert a hatóság által körözött személyek, például katonaszökevények voltak, mégis együttműködött minden betyárral: dalokat, balladákat költött róluk. Nyílt szembenállásuk az idegen hatalommal a nép szabadságvágyát testesítette meg. Még a pandúrok sem mindig vették komolyan a betyárüldözést, s ha igen, akkor is csak a vármegye határáig tartott megbízatásuk. A balladai határcsárda, amelynek ivójában a betyár biztonsgában van a szomszéd vármegye pandúrjaitól, nem a képzelet szülötte; s az sem véletlen, hogy Ráday Gedeon mindjárt felszámolta e határcsárdákat. A kiegyezés után egyéb is megváltozott: a po-

litikai viszonyok rendeződtek, a társadalom a békére és a biztonságra vágyott, és – mivel a közbiztonság nem javult – a betyárokat egyre inkább az egyszerű bűnözők közé sorolták. Igaz, közülük egyesekről még évek múlva is legendák keringtek, s a betyártörténetekkel megjelenő ponyvákban és újságokban köszönhetően a század elejére már a nemzeti romantika részévé váltak. Reizner János, aki maga Bajdor János védőügyvédjeként részt vett a szegedi perekben, így emlékezett a betyárra: „Bajdor János kora és a puszták népe úgy ismerte, mint egy hőst, telve nemes irányokkal. Bomlott utána az asszony nép, pedig voltaképp a betyárok közt is a legaljasabb volt, ki képes volt kenyeres cimboráját galádul elföldelni, és az ágról szakadt szegény özvegynek libáját ellopni. De a poézis romantikus hőssé avatta.”

Letzter mester fényképei is ezt a romantikát segítették elő, bár valószínűleg más célra szánták őket. A fotográfiaik eredetileg a királyi biztos megrendelésére készültek. Erre utal az a tény, hogy a sorozat képeit egyszerre vették fel, a helyi újság keserűen vette tudomásul a szegedi vár elhíresülését. Több várme-

sok száz elítélt közül a képeken a leghírhedtebb betyárok szerepelnek, ami arra utal, hogy Rádaynak propagandacéljai lehettek a fotókkal. (Letzter egyúttal műtermében lefotózta az Aradról érkezett bíróság tagjait is; e fotók is megtalálhatóak a Móra Ferenc Múzeumban.) Ma már nem tudni pontosan, mi célból fényképezték le a betyárokat. Letzter feltehetőleg már a per idején albumokba rendezve kereskedett a képekkel, abban az időben ugyanis az újságok még nem rendelkeztek megfelelő technikával a fotók közlésére. Később, 1906-ból viszont – töredékesen – fennmaradt egy ponyva, amely a betyárokról szóló történetek mellett 44-et megjelölt Letzter fotói közül. (Betyárponyvákat és -legendákat korábban is adtak ki Szegeden.)

A persorozat nagy érdeklődést keltett Szegeden. Igaz, a város lakói csak kezdetben tüntettek féltékenységgel a királyi biztos mellett – a procedúra elhúzódása sem a jogaiban korlátozott városvezetésnek, sem a szegedi polgároknak nem tetszett már. Fári Irén a korabeli szegedi lapot idézve jegyzi meg, hogy „a helyi újság keserűen vette tudomásul a szegedi vár elhíresülését. Több várme-

gyényi bűnhalmazt kapcsolatok össze Szeged nevével, a korabeli sajtó a tárgyalásokról Szeged vidéki bűnkrónika néven tudósított, jóllehet a fogva tartottak egy fél országgrésnyi területéről kerültek Szegedre.” A perben három év után hozták az első ítéleteket. A bírák területi alapon keresték a betyárok közötti kapcsolatokat, s így módon három nagyobb csoportot tartak fel: a bácskai társaságot 1872 júliusában, a kecskeméti bandát az év szeptemberében, Rózsa Sándort és szegedi társait pedig decemberben ítélték el a szegedi várbán. A perekről a Szegedi Híradó rendszerezen tudósított. A tárgyalásokat felfokozott érdeklődés kísérte. A vár déli kapujára függesztették ki a nyilvános tárgyalások menetét és az ítéleteket. 1870 novemberben új tárgyalóterem kellett berendezni. Ezt a részt – a déli kaputól balra az első épület – kerítéssel választották el a vár többi részétől. A tárgyalásokra a belépti jegyeket a kir. biztosi irodában (Kálvária utca, Felmayer-ház) és Halász Bálint deleg. jegyzőnél lehetett igényelni. Az érdeklődés azonban nem mindig ugyanazt a hatást váltotta ki: a lap tanúsága szerint Rózsa Sándor például csa-

lódást keltett a zsúfolt terem előtt, hiszen a vékony, halk szavú ember nem felelt meg annak az imágharcban vállalt szerepe, netán a félegyházi sínfelvezés nyomán kialakult róla.

Letzter fényképész fotográfiainak értékét növeli, hogy a szegedi betyárperek iratai Aradra szállításuk után elveszték. Ennek oka feltehetőleg az lehetett, hogy a rendkívüli feladat rendkívüli módszereket követelt, amelyek nem mindig voltak jogszerűek. Soka bíralták, főként ellenzéki oldalról Ráday működését. Az eredmény azonban jól érzékelhető volt: a betyárok börtönben ültek, és sem a társadalom, sem a hatóság nem kívánta tovább bolygatni a témát. A bűnözés és, a bűnüldözésben is új szakasz kezdődött. Az Alföldön bujkáló betyárok helyett megjelent a városi bűnözés. Másfelől pedig „a közrendészet területén a modernitás megkövetelte a vármegyei pandúrság helyett az országos, központi legítványos felállítását. Az 1880-as évek elején megszervezett új közbiztonsági szervezet a polgári viszonyok kifejezője lett. E fájdalmas átalakulási folyamat egyedülálló tárgyi emléke a szegedi múzeumban őrzött fényképsorozat – zárja tanulmányát Fári Irén, a betyárképeket feldolgozó történész-muzeológus.

Panek Sándor

Hatvankét év után augusztus 20-án Mórahalmon újra előadják Sik Sándor: István király című drámáját. Bár a teljesen amatőr társulat csak erre az alkalomra állt össze, mégis bíznak a folytatásban.

Augusztus 20-án 18 órakor a mórahalmi sportcsarnokban műkedvelő színjátszókból álló társulat adja elő Sik Sándor: István király című drámáját. A darab 1038. augusztus 14-én játszódik, István halála előtti napon; fő témája a trónutódlás kritikus problémája, amely során eldől, hogy a fiatal magyar állam István művét folytatva csatlakozik-e a keresztény Nyugathoz vagy a pogány hagyományokhoz visszatevő szembe fordul vele. A társulat választása nem véletlenül esett erre a

Királydráma született Mórahalmon

darabra, hiszen 1938. augusztus 20-án Keczei Dezsőnek köszönhetően egyszer már előadták a drámát Mórahalmon. 1998-ban Magyar Istvánné felkutatva a 1938-as előadás részleteit és a még élő szereplőket. A 1998-as Mórahalmi Kalandáriumban írt is egy cikket Keczei Dezsőről és az általa létrehozott előadásról. Írását a következő szavakkal fejezte be: „Közeledik a kétezredik év, államalapításunk ezredik évfordulója. Csoda lenne, ha az a közel hatvan éves színjátszás újraéledne! És Szent István királyi drámáját a keresztény államért ismét Mórahalom népe előtt játszának a mai fiatalok. Meg kellene próbálni! A színdarab a kezünkben van.”

Sik Sándor: István király című művét amatőr színjátszók adják elő Mórahalmon. (Fotó: Miskolczi Róbert)

Felhívása sikeres volt, hiszen 62 év után újraeled a színjátszás Mórahalmon,

bár egyelőre csak egyszeri alkalommal lépnek fel, de bíznak benne, hogy a kez-

deményezésnek lesz folytatása. A két felvonásos darab két órási leforgozott

változatát Dálnoky Zsóka rendezte, a jelmezeket és a díszleteket önéből terem-

tették elő. Szereplők: István király – Lázár János, Gizella királyné – Vaszkó Elekné, Ilona, Imre herceg özvegye – Zemankó Gyöngyi, Vazul herceg – Bencsura Péter, Gyöngy, Vazul felesége – Ördög Nóra, Orseoló Péter – Kispéter Zsolt, Aba Sámuel – Sisler István, Buda, udvari ember – Salamon László, Öreg regős – Salamon László, Sebős, Buda fia – Bali Máté, Szalók úr – Vaszkó Elek, Gellért püspök – Kois János, Bonyha úr – Kecskés Gergely, Palotaőrseg hadnagya – Kecskés Gergely, Pázmány lovag – Ottó K. Zoltán, Bajna, Gyöngy tisztje – Ördög Géza, Vazul hadnagya – Ördög Géza, Csanád ispán – Berta Gyula, Gottard lovag – Berta Gyula.

Bóka Gábor